

Where have all the subjects gone?

* *Where have all the flowers gone* lyder titlen på en kendt anti-krigssang. For adjunkt, cand.psych. Dorthe Staunæs ved Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet handler det imidlertid ikke om blomster, men om subjekter. Hvor er de blevet af i forskningen i køn og etnicitet? Dorthe Staunæs mener de er forsvundet, og hun vil gerne have dem tilbage. *Men hvorfor og hvordan?*

»Når man forsker i etnicitet og køn, så henter man som regel inspiration fra sociologiske teorier. Teoriene indeholder typisk forklaringer om strukturer og undertrykkelsessystemer. Men teoriene fortæller os kun lidt om, hvordan folk faktisk handler og tænker i disse systemer. Vi får for eksempel at vide, at systemet undertrykker bestemte grupper på den og den måde. Men hvad det faktisk betyder for de grupper, der er tale om, får vi ikke at vide. Subjekternes egen betydningssætning forsvinder. Min ambition er at finde ud af, hvordan forskellige grupper betydningsætter de overordnede forhold, som sociologien beskriver. I mange år har forskere sat en sociologisk tilgang sammen med en individualpsykologisk. Men som socialpsykolog er jeg optaget af, hvordan de to verdener forbindes i det levede hverdagsliv. Hvordan det enkelte individs indre tanker forbindes med de ydre rammer,« fortæller Dorthe Staunæs.

Forhandlet subjektivitet

Ifølge Dorthe Staunæs er ordet subjektivitet et begreb for en persons følelse af et selv. Det bygger på en særlig forståelse af forholdet mellem personens selvfølelse og den sociale kontekst, hvori subjektiviteten løbende bliver til. Denne forståelse er inspireret af filosofen Michel Foucault. Han forstår subjek-

tivering som en tosidet proces, hvori et subjekt både er handlende og underkastet de konkrete kontekstuelle betingelser.

Men hvordan bringer Foucaults abstrakte forståelse dig tættere på bestemte subjekters betydningssætning? Hvordan får du fat i folks opfattelser af deres situation?

»I mit perspektiv kan det ikke afgøres på forhånd og en gang for alle, om man er et legitimt eller illegitimt subjekt. Der forhandles hele tiden, om hvad der er inkluderet og ekskluderet.«

»Det gør jeg ved at benytte mig af en processuelt orienteret forskningstilgang, hvor jeg er optaget af, hvad der gør, at vi bliver set som et passende, inkluderet og entydigt subjekt. Eller et upassende og ekskluderet subjekt. Det handler om spillet mellem inklusion og eksklusion. I mit perspektiv kan det ikke afgøres på forhånd og en gang for alle, om man er et legitimt eller illegitimt subjekt. Der forhandles hele tiden, om hvad der er inkluderet og ekskluderet,« siger Dorthe Staunæs og fortsætter:

»Tag for eksempel Wahid fra min ph.d.-afhandling 'Etnicitet, køn og skoleliv'. Wahid er et eksempel på illegitim grænsefigur. Han har affarvet hår og går i røde trompetbukser. Gennem forskellige elevers udsagn fandt jeg frem til, at han bliver vurderet på baggrund af en række normer om entydighed, som han ikke lever op til. Han gør sig ikke entydigt som dreng, heller ikke som entydigt pakistansk, dansk eller heteroseksuel. De øvrige elever kan ikke finde ud af,

hvad han er for én. Hvid? Sort? Dreng? Pige? Bøsse? Hetero? Og det er netop Wahids mangel på entydighed, hans etnisk kønnede og seksuelle skævheder, der gør ham 'klam' i de andre elevers øjne.«

Men hvem står bag opdelingen i passende og upassende positioner?

Spørgsmålet får Dorthe Staunæs til at opponere: »Det er der ikke én person eller én gruppe, der gør. Egentlig er din måde at spørge på et forsøg på at reducere forklaringen til én faktor. Det tror jeg ikke lader sig gøre. I stedet for at lede efter én årsag bag opdelingen i passende og upassende, vil jeg begynde med at lede efter noget, som kan opdele. Og med denne optik opstår der et helt spektrum af komponenter, der er med til at skabe subjekter og de positioner, som de kan indtage. Komponenterne kan være vores kroppe, bygninger, tøj, strukturer, betydninger osv. En lang række humane og ikke-humane komponenter er på spil og har betydning for, hvorfor en bestemt struktur – og subjekternes placering i den – bliver, som den bliver. Forandringer sker, hvis nogle eller noget gør noget andet end sædvanligt. Det sker ikke så ofte. Men netop fordi en stabil opdeling er afhængig af, at vi hele tiden gentager et spil på bestemte måder, så er der mulighed for at stikke en kæp i hjulet for denne gentagelse og åbne for, at noget andet kan ske.«

Strategier uden strategier

'Folk ved, hvad de gør. Ofte ved de også, hvorfor de gør det, men hvad de ikke ved er, hvad det de gør gør'. Sådan formulerede Michel Foucault, at folk kan være medvirkende uden at være fuldt medvidende om den strategiske effekt af deres virke. Vi får med

Dorthe Staunæs, Institut for pædagogisk psykologi ved Danmarks Pædagogiske Universitet fortæller om at studere opdelingen i passende og upassende individer på en måde, der ikke fryser folk fast i entydige skurke- og helteroller, men lukker op for forandring

andre ord en kompleks situation med strategier uden strategier. Ganske vist kan vi gå ud i verden og finde konkrete menneskers vilje til at forandre og opnå et bestemt resultat, men den samlede strategiske effekt af den enkeltes indsats lader sig ikke kalkulere eller beherske af den enkelte. *Eller gør den?*

Dorthe Staunæs forklarer: »For at noget skal flytte sig eller forandre sig, så er det ikke nok, at du vil have, at det skal forandre sig. Der er en masse andre ting, som skal flytte sig. Men selvfølgelig er man ikke magtesløs. Vi er stillet forskelligt. Opdelingerne i de rigtige og de forkerte, det upassende og det passende, finder sted i en verden, hvor magten allerede er ranet, det vil sige, hvor opdelingerne allerede er fikseret og frosset fast. Det betyder, at nogle positioner er mere indflydelsesrige end andre. Når jeg for eksempel underviser, så har jeg alt andet lige bedre mulighed for at røkke ved de studerendes perspek-

»Folk ved, hvad de gør. Ofte ved de også, hvorfor de gør det, men hvad de ikke ved er, hvad det de gør gør.«

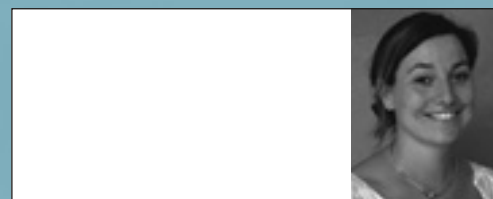
tiver, end hvis jeg var 'en studerende på bagerste række'. Og det forsøger jeg så konkret på ved at give de studerende et engangskamera. Med kameraet beder jeg dem om at gå ud i deres hverdagsliv og forsøge at indfange det eller de menneskers perspektiver, som de ekskluderer. Nogle studerende gør det ved at følge børn rundt i deres verden. Derved opdager de pludselig, hvordan perspektiver ser anderledes ud et andet sted fra. Helt konkret sidder et dørhåndtag højt set fra et barneperspektiv. Men det afgørende ved øvelsen er, at de studerende over-

hovedet finder ud af, at de har et bestemt perspektiv, der gør bestemte og uforudsete ting ved andre.«

Mennesker og monstre

Betyder din koncentration om opdelingen i de passende og de upassende, at du gerne vil vise, at det kan forholde sig sådan, at bestemte subjekter ikke nødvendigvis er upassende og undertrykte? Holder du som forsker på bestemte politiske heste?

»I den videnskabelige analyse er pointen at opgive at være meget, meget solidarisk med bestemte grupper af mennesker. Hvad enten det er kvinder, piger, mænd, drenge, indvandrere eller danskere, elever eller lærere. Hvis man på forhånd er optaget af, at kvinder med etnisk baggrund er en undertrykt minoritet, så bliver man det, jeg vil kalde standpunktsteoretiker og identitetspolitiker. Det vil sige en forsker, hvis forskningsmæssige perspektiv og resultat kommer til at smelte sammen med dem, som man i forvejen var solidarisk med. I stedet vil jeg gerne vise, hvordan det går til, at nogle bliver majoritet og andre en del af den undertrykte minoritet. Og nogle gange er det kvinder med etnisk baggrund, der bliver de små. Men det skifter også. Og for mig drejer det sig om at afvise frosne kategorier, løsningsbegrebet om entydigheden og skubbe til etablerede helte- og skurkebilleder. Ved at iagttage tæt på, hvordan det går til, at drenge med etnisk minoritetsbaggrund formår at gøre læreren til en ekskluderet idiot. Og hvordan det går til, at læreren på sin side ekskluderer drenge fra Tyrkiet som umulige at undervise. Når de gør dette, så låser de hinanden i rollen som monstre i stedet for mennesker, man kan tale med. Men ved at udpege og beskrive udfoldelsen af disse

Adjunkt, cand. psych. Dorthe Staunæs
Institut for pædagogisk psykologi
Danmarks Pædagogiske Universitet

Dorthe Staunæs modtog af Foreningen for Kønsforskning i Danmark i 2004 KRAKA-prisen for sin ph.d.-afhandling 'Etnicitet, køn og skoleliv'. Prisen gives med det formål at hædre en studerende eller forsker, der har bidraget med noget nyskabende til dansk kønsforskning.

Dorthe Staunæs ph.d.-afhandling er for nylig udkommet som bog på forlaget Samfundslitteratur.

situationer i detaljen tør de frosne kategorier op. Der åbnes for mere flertydige og komplekse sammenhænge. For forskydninger i magtforhold. Og for muligheden af at den upassende ikke længere per definition behøver at være den upassende. Det giver forandringsmuligheder for subjekter. Det moralske spørgsmål – også for mig som forsker – bliver så hvilke muligheder, der skal investeres i. ▲

Claus Holm,
clho@dpu.dk